

Veilige principes in de medicatieketen

Voor de sectoren verpleging, verzorging en thuiszorg

Compacte versie

ActiZ
KNMP
NVZA
Verenso
LHV
LOC
NHG
Patiëntenfederatie Nederland
V&VN
Zorgthuis.nl

Versie 3, december 2022

Inleiding bij de compacte versie

Veilige principes

De Veilige principes gaan over de situatie dat de cliënt de verantwoordelijkheid voor het beheer van de medicatie (geheel of gedeeltelijk) heeft overgedragen aan een zorgorganisatie.

Voor een veilig medicatieproces moeten de activiteiten en verantwoordelijkheden van cliënt, arts, apotheker, zorgorganisatie en zorgmedewerker naadloos op elkaar aansluiten. De vele schakels maken het medicatieproces risicovol. Daarom hebben landelijke branche-, beroeps- en cliëntenorganisaties gezamenlijk de 'Veilige principes in de medicatieketen voor verpleging, verzorging en thuiszorg' opgesteld (ActiZ, KNMP, NVZA, Verenso, LHV, NHG, LOC, PFN, V&VN, Zorgthuisnl).

Het medicatieproces bestaat uit 6 stappen:

- 1 Voorschrijven
- 2 Ter hand stellen (afleveren)
- 3 Opslag en beheer
- 4 Gereed maken
- 5 Toedienen en registreren
- 6 Evaluatie

Per stap is in de Veilige principes beschreven: wat is wiens taak en verantwoordelijkheid? En: Wat is in principe veilig bij het werken met medicatie? Het gaat daarbij om veilige zorg voor de cliënt én veilig werken voor de professionals.

De Veilige principes zijn beschreven in een interactieve versie (iPDF). In deze interactieve pdf is daarbij per principe een toelichting gegeven en wordt verwezen naar hulpmiddelen, inzichten en tips. Daarmee is de interactieve versie een uitgebreid, 'klikbaar' document geworden, dat nadrukkelijk bedoeld is als werkdocument waarin iedere betrokkene de informatie kan vinden die voor hem/haarzelf belangrijk is, alsook wat belangrijk is in de medicatieketen.

Compacte versie

Deze compacte versie is bedoeld voor een snel overzicht en als toegang tot de interactieve versie. Voor de beschrijving van de principes en verdieping, wordt nadrukkelijk verwezen naar de interactieve versie van de Veilige principes.

Deze compacte versie bestaat uit de volgende onderdelen:

- Deze inleiding
- De bedoeling en uitgangspunten van de Veilige principes.
- Een samenvatting van de Veilige principes voor respectievelijk:
 - **alle betrokkenen in de medicatieketen** (cliënt, arts/voorschrijver, apotheker, zorgorganisatie, zorgmedewerker).
 - **de zorgorganisatie** (thuiszorg en intramuraal).
 - **de zorgmedewerker** (thuiszorg en intramuraal).
- Een toelichting op de werkwijze van de interactieve versie van de iPDF.
- Een overzicht van beschikbare hulpmiddelen om te werken met de Veilige principes.

De bedoeling – uitgangspunten van de Veilige principes

Om veilige zorg te leveren én veilig te werken, moet je je bewust zijn van de risico's in het werken met medicatie én adequaat met die risico's omgaan.

De Veilige principes gaan over wat 'in principe' veilig is in de medicatieketen in de sector verpleging, verzorging en thuiszorg. Principes geven richting aan het handelen, ze geven aan wat in beginsel veilig is. In beginsel, dus je moet altijd afwegen: wat zijn in deze situatie voor deze cliënt de risico's, hoe kan ik het veiliger maken door die risico's te verminderen of weg te nemen? Wat is nú het goede om te doen? Dat is een professionele afweging, op basis van professionele kennis en vaardigheden, en met behulp van praktische wijsheid. Die afweging moet je kunnen motiveren.

Medicatieveiligheid is iets anders dan standaard toepassen van regels...

Wat is wiens taak en verantwoordelijkheid: stem af met elkaar in de medicatieketen

Iedere professional heeft een eigen taak en verantwoordelijkheid. De taken en verantwoordelijkheden van de ketenpartners (cliënt, arts/voorschrijver, apotheker, zorgorganisatie en zorgmedewerker) grijpen in elkaar – de ketenpartners zijn van elkaar afhankelijk voor veilige zorg en veilig werken. De Veilige principes zijn daarbij hun leidraad. Zoek dus, waar nodig, de afstemming met de andere professionals in de medicatieketen. Weet dát en wát je van elkaar nodig hebt. Zo vormen partners met elkaar een sluitende en veilige medicatieketen.

Kern van de Veilige principes

- Wees bewust van de risico's in het medicatieproces en probeer deze zoveel mogelijk te voorkomen, in te perken of acceptabel te maken; de 'Veilige principes' zijn hierbij een leidraad. Stel een helder beleid op voor de uitvoering en maak afspraken tussen betrokken partijen over relevante aspecten. Voor een sluitende keten is cruciaal dat ieder de verantwoordelijkheid neemt die bij zijn/haar functie hoort. Signaleer onveilige situaties in de keten en spreek de juiste functionaris daarop aan. Neem geen verantwoordelijkheid voor zaken die buiten het eigen domein liggen, maar bespreek dit met degene die wel verantwoordelijk is.
- Gebruik in situaties waar de Veilige principes geen passend antwoord geven het 'gezond verstand' en handel met inachtneming van redelijkheid en billijkheid ('pas toe of leg uit').
- Communiceer en maak afspraken met elkaar en leg deze afspraken vast in het zorgdossier.

Veilige principes voor de medicatieketen (cliënt, arts/voorschrijver, apotheker, zorgorganisatie, zorgmedewerker)

Algemeen

- 1 maak samen **afspraken over het medicatieproces** in de keten. Denk hierbij aan:
 - eigen beheer van de medicatie door de cliënt
 - logistiek van medicatie, waaronder ophalen van retourmedicatie
 - verwerken van wijziging in medicatie (denk ook aan medicatie in GDV/zakjes)
 - overdracht van medicatiegegevens
 - periodieke medicatie-beoordeling bij cliënten waar dit relevant is en de rol van de cliënt en zorgmedewerkers hierbij.
- 2 zorg voor een **intern beleid** met o.a. taken en verantwoordelijkheden en procedures voor onderdelen.
- 3 **bekwaam en bevoegd**:
 - **Professionals**:
 - voer alleen werkzaamheden uit die tot de eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheid behoren
 - zorg (ook) zelf voor het op peil houden van je bekwaamheid.
 - **Zorgorganisatie**: draag er zorg voor dat medicatie wordt gereedgemaakt en toegediend door medewerkers die bekwaam en bevoegd zijn.
- 4 signaleer of de cliënt zelf medicatie (geheel of gedeeltelijk) kan en wil **beheren**. Bespreek dit met de cliënt en elkaar in de keten.
- 5 draag zorg voor de **(digitale) infrastructuur** voor overdracht van medicatiegegevens en aansluiting hierop (transitiefase 2022 – 2026).
- 6 draag zorg voor **overdracht van medicatiegegevens** in de keten.
- 7 leg afspraken over medicatiebeheer en -gebruik vast in het **dossier**.

Stap 1 - Voorschrijven

- 1 de cliënt geeft relevante informatie aan arts/voorschrijver en apotheker.
- 2 de arts/voorschrijver stelt een diagnose en schrijft z.n. medicatie voor met inachtneming van de Basisset medicatiegegevens en z.n. verificatie met de cliënt.
- 3 de apotheker verwerkt de medicatieafpraak en voert medicatiebewaking uit.

Stap 2 - Ter hand stellen (afleveren)

- 1 de apotheker stelt een actuele **toedienlijst** beschikbaar.
- 2 de apotheker levert medicatie zoveel mogelijk aan via **GDV** (bijv. zakjes op rol).
- 3 de apotheker **bezorgt** medicatie (met toedienlijst) thuis, indien de cliënt of mantelzorger deze niet zelf kan ophalen, of bij de intramurale zorgorganisatie.

Stap 3 - Opslag en beheer

- 1 **Thuis**: de cliënt bewaart de medicatie volgens het bewaaradvies van de apothek. De arts/voorschrijver en/of zorgmedewerker signaleren eventuele problemen en bespreken deze met de cliënt.
- 2 **Intramuraal**: de zorgorganisatie zorgt voor een veilige opslag en beheer van de medicatie volgens bewaaradviezen van de apothek en hygiërichtlijnen.
- 3 **Intramuraal met behandeling**: de zorgorganisatie heeft een beleid voor een werkvoorraad niet-op-naam-gestelde geneesmiddelen en werkt conform dit beleid

Stap 4 - Gereedmaken

- 1 de zorgmedewerker maakt medicatie gereed volgens de geldende voorschriften.

Stap 5 - Toedienen en registreren

- 1 de zorgmedewerker dient toe aan de hand van een **actuele toedienlijst**.
- 2 de zorgorganisatie spreekt met de apotheker af, op basis van de landelijke 'dubbel controleren lijst' welke 'losse' (niet in GDV voorverpakte) risicovolle medicatie in aanmerking komt voor een '**dubbele controle**'. De zorgorganisatie heeft een procedure voor de wijze(n) waarop de dubbele controle kan worden uitgevoerd (bijv. door de cliënt, mantelzorger of anderszins). De zorgmedewerker werkt volgens deze afspraken over dubbele controle.
- 3 bij losse medicatie **controleert** de zorgmedewerker op:
juiste medicijn - juiste dosis - juiste tijdstip - juiste wijze - juiste cliënt.
- 4 bij GDV **controleert** de zorgmedewerker: komt de tekst (medicatie) van het etiket overeen met de tekst op de toedienlijst en klopt het aantal medicijnen?
- 5 er wordt **afgetekend** per medicijn (ook bij GDV) op de toedienlijst.
- 6 de zorgmedewerker neemt bij onjuiste inhoud van een GDV of bij twijfel altijd contact op met de apothek en/of de arts/voorschrijver.

Stap 6 - Evaluatie

- 1 de cliënt is alert op werking en bijwerking en informeert betrokkenen hierover.
- 2 apotheker, arts en zorgmedewerker signaleren en registreren werking en eventuele bijwerkingen en nemen, in overleg met de cliënt, zo nodig actie.
- 3 apotheker, arts en zorgorganisatie hebben ieder een systeem voor melding van medicatie-incidenten en dragen zorg voor opvolging en terugkoppeling.

Veilige principes voor de zorgorganisatie (thuiszorg en intramuraal V&V)

Algemeen

- 1 maak **afspraken** met apotheker en arts/voorschrijver over het medicatieproces, o.a. over:
 - het gesprek en besluitvorming over het eigen medicatiebeheer van de cliënt
 - het aanleveren van medicatie via een GDV (bijv. zakjes op rol)
 - het verwerken van wijzigingen in de medicatie (denk ook aan GDV)
 - het beschikbaar stellen van een actuele toedienlijst
 - de overdracht van medicatiegegevens
- 2 zorg voor een **intern medicatiebeleid** met onder andere taken en verantwoordelijkheden van medewerkers en procedures voor relevante onderdelen.
- 3 draag zorg voor de **(digitale) infrastructuur** voor overdracht van medicatiegegevens en aansluiting hierop (transitiefase ca. 2022 – 2026).

Stap 1 - Voorschrijven

- 1 zorg dat het **zorgleefplan** een onderdeel heeft voor het vastleggen van afspraken over medicatiebeheer.
- 2 **V&V / intramuraal met behandeling**: zorg voor een elektronisch voorschrijfsysteem (EVS).

Stap 2 - Ter hand stellen (afleveren)

- 1 **V&V/intramuraal**: maak **afspraken** met de apotheker(s) over de logistiek van medicatie.
- 2 **Thuiszorg**: de thuiszorg heeft in het transport geen taak. Medicatie wordt door de apotheker thuisbezorgd, indien cliënt/mantelzorger deze niet zelf kan halen.

Stap 3 - Opslag en beheer

V&V Intramuraal:

- 1 zorg voor **veilige opslag en beheer** van de medicatie conform het bewaaradvies van de apotheek en algemene hygiënerichtlijnen.
- 2 zorg dat retourmedicatie zo wordt **opgeslagen**, dat deze niet toegankelijk is voor onbevoegden totdat de apotheek deze ophaalt.
- 3 **Intramuraal met behandeling**: zorg voor een **beleid** m.b.t. samenstelling en beheer van de werkvoorraad niet-op-naam gestelde geneesmiddelen.

Thuiszorg: De zorgorganisatie heeft afspraken met de apotheker over het ophalen van ongebruikte medicatie als cliënt/mantelzorger deze niet zelf kan terugbrengen.

Stap 4 - Gereedmaken

- 1 zorg dat zorgmedewerkers die medicatie gereedmaken, **bekwaam en bevoegd** zijn.
- 2 werk met een zodanige **planning**, dat zorgmedewerkers kunnen werken overeenkomstig hun verantwoordelijkheid en bevoegdheid.
- 3 **V&V / intramuraal**: zorg dat zorgmedewerkers **ongestoord** medicatie kunnen gereedmaken en uitzetten (medicatie die niet in GDV is aangeleverd).

Stap 5 - Toedienen en registreren

- 1 zorg dat zorgmedewerkers die medicatie toedienen (of klaarzetten of aanreiken), **bekwaam en bevoegd** zijn.
- 2 werk met een zodanige **planning**, dat zorgmedewerkers kunnen werken overeenkomstig hun verantwoordelijkheid en bevoegdheid.
- 3 maak afspraken met de apotheker, op basis van de landelijke 'dubbel controleren lijst', welke losse medicatie die risicovol is bij verkeerde dosering, in aanmerking komt voor een **dubbele controle**.
- 4 zorg voor een procedure voor het uitvoeren van de dubbele controle (bijvoorbeeld door de cliënt, mantelzorger, een (achterwacht-) collega, digitale controle of anders).

Stap 6 - Evaluatie

- 1 zorg voor een **systeem voor melding van incidenten** en zorg voor opvolging en terugkoppeling.
- 2 maak afspraken met arts en apotheker over **periodieke medicatiebeoordeling** bij cliënten waar dit relevant is en de rol van cliënt en zorgmedewerkers hierbij.

Veilige principes voor de zorgmedewerker (thuiszorg en intramuraal)

Algemeen

- 1 voer alleen werkzaamheden uit die tot je **eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheid** behoren.

Stap 1 - Voorschrijven

- 1 over medicatiebeheer:
 - signaleer of de cliënt zelf medicatie (geheel of gedeeltelijk) kan en wil **beheren**. Bespreek dit met de cliënt.
 - leg afspraken over het medicatiebeheer vast in het **zorgleefplan** (wie doet wat, waar en hoe bewaren).
 - **informeer de apotheker en arts** over de overname van het medicatiebeheer.

Alleen thuiszorg:

- zorg zo nodig dat de procedure in gang wordt gezet voor het aanvragen van een **indicatie voor medicatiebeheer**.
- 2 adviseer de cliënt om gebruik van **zelfzorgmedicatie** te melden aan arts en apotheker.
- 3 draag zo nodig zorg voor de **overdracht van medicatiegegevens**.

Stap 2 - Ter hand stellen (afleveren)

Als zorgmedewerker heb je géén rol/verantwoordelijkheid in het **transport van medicatie** tussen apothek en zorgorganisatie.

Stap 3 - Opslag en beheer

- 1 signaleer en regel tijdig de noodzaak van **bijbestellen/herhalingen**.

Alleen intramuraal:

- 2 **bewaar de medicatie** volgens het bewaaradvies van de apotheker.
- 3 sla **retourmedicatie** veilig op (niet toegankelijk voor onbevoegden).

Alleen thuiszorg:

- 2 signaleer eventuele **ondeugdelijke opslag** en bespreek dit met de cliënt.
- 3 signaleer als er **veel voorraad** is en bespreek dit met de cliënt.
NB: de cliënt is zelf verantwoordelijk voor transport van retourmedicatie, dit hoef jij niet te doen.

Stap 4 - Gereedmaken

- 1 werk met een **actuele toedienlijst**, die beschikbaar is gesteld door de apothek.
- 2 maak de medicatie **gereed** volgens geldende voorschriften. **Werk geconcentreerd** en zorg dat je niet wordt gestoord bij het gereedmaken van de medicatie. Zorg dat medicatie **herkenbaar** is tot het moment van toedienen.
- 3 bij **mutaties binnen een cyclus** wordt de inhoud van GDV (bijv. zakjes op rol) in beginsel niet door de zorgmedewerker gewijzigd maar door de apotheker.

Stap 5 - Toedienen en registreren

- 1 geef medicatie alleen indien je daartoe **bekwaam en bevoegd** bent.
- 2 werk **zorgvuldig en geconcentreerd**.
- 3 dien toe (of reik aan, zet klaar) aan de hand van een **actuele toedienlijst**.
- 4 werk bij **voorbehouden handelingen** op basis van een uitvoeringsverzoek van de arts.
- 5 **geef (en controleer): de juiste medicatie** in de juiste dosis op de juiste wijze op de juiste tijd aan de juiste cliënt.
- 6 bij gebruik van GDV: **controleer of de beschrijving van de medicatie** op het etiket van het zakje gelijk is aan de medicatie op de toedienlijst en of het aantal klopt.
- 7 **teken per medicijn op de toedienlijst af** zodra medicatie is toegediend (of klaargezet of aangereikt). Ook bij een GDV. Verantwoord volgens afspraak als de medicatie niet is toegediend of ingenomen.
- 8 **wees alert op 'losse' medicatie** (niet in GDV/zakje), 'zo nodig' medicatie, wijzigingen in medicatie en medicatie op afwijkende tijden.
- 9 neem bij **onjuiste inhoud van een GDV** (zakje) en bij twijfel altijd contact op met de apothek en/of de arts.
- 10 pas waar nodig **dubbele controle** toe, volgens de afspraken in de organisatie.

Stap 6 - Evaluatie

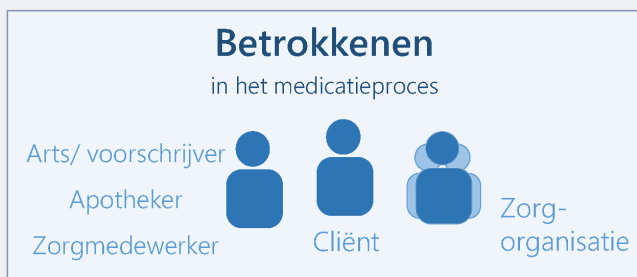
- 1 signaleer en registreer de werking en eventuele bijwerkingen in het **zorgleefplan**.
- 2 adviseer de cliënt **bijwerkingen** te melden aan de arts. Of meld het z.n. zelf.
- 3 **meld incidenten** volgens de afspraken in de zorgorganisatie.
- 4 neem volgens afspraak deel aan periodieke **medicatiebeoordeling**.

Toelichting werkwijze iPDF

De infographic laat zien hoe de interactieve pdf van de Veilige principes is opgebouwd en hoe daarin de informatie te vinden.

Veilige principes in de medicatieketen

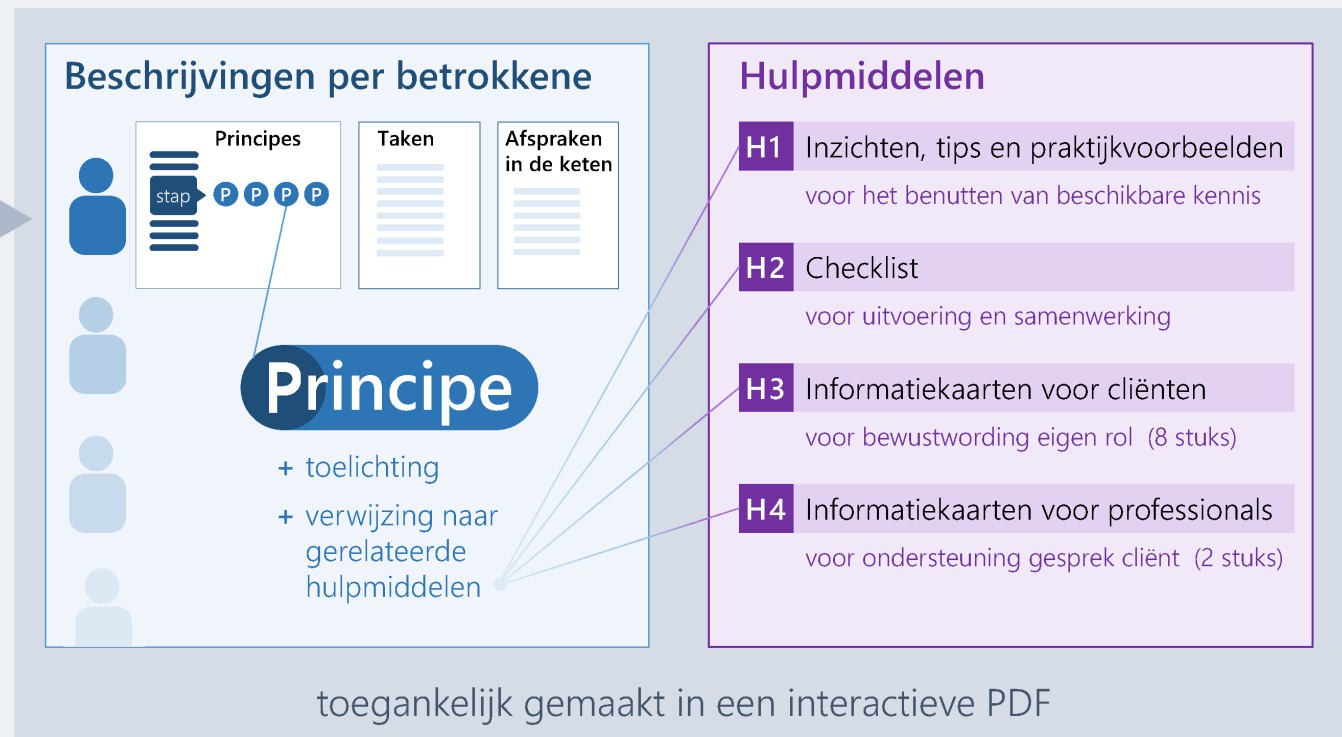
VVT-sector

Voor veilig medicatiegebruik is goede afstemming tussen alle betrokkenen belangrijk.

De Veilige principes ondersteunen goed handelen van - en goede afstemming tussen - professionals.

Opbouw van de iPDF

[De bedoeling van de Veilige principes](#)

[Leeswijzer](#)

[Achtergrond](#)

[FAQ](#)

[Hoe werkt deze iPDF](#)

[Colofon](#)

Hulpmiddelen

De Veilige principes en hulpmiddelen om hiermee te werken zijn te vinden op ZorgvoorBeter: www.zorgvoorbeter.nl/medicatieveiligheid.

Een overzicht:

Veilige Principes in de medicatieketen 2012/2016/2022 (iPDF)

Dit is een interactieve pdf, waarin de bedoeling en uitgangspunten van de Veilige principes worden toegelicht en de Veilige principes per betrokkene worden uitgewerkt.

www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/medicatieveiligheid/veilige-principes-in-de-medicatieketen.pdf

Infographic Veilige Principes (pdf)

De Infographic geeft een overzicht van de opbouw van de interactieve pdf-versie.

www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/medicatieveiligheid/infographic-veilige-principes-in-de-medicatieketen.pdf

Zoekinstructie Veilige principes (video)

Dit animatiefilmpje laat zien hoe je snel informatie kunt vinden in de iPDF van de Veilige principes.

<https://www.zorgvoorbeter.nl/medicatieveiligheid/richtlijnen-veilige-principes>

Checklist Stappen Veilige Principes (Word)

Een invulbaar Word-document dat ketenpartners kan helpen bij de onderlinge afstemming en om na te gaan of/hoe de Veilige principes worden toegepast in het medicatieproces.

www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/medicatieveiligheid/Checklist-toepassen-Veilige-principes.docx

Animatiefilmpjes over Veilige Principes (Platform medicatieveiligheid)

• Veilige principes en de rol van de cliënt

Dit animatiefilmpje (2 min) laat zien wat de cliënt zelf kan doen om veilig medicatie te gebruiken. De zorgmedewerker kan het filmpje gebruiken als basis voor het gesprek met de cliënt over medicatieveiligheid. Dit filmpje kan ook vertoond worden op lichtkranten van zorginstellingen, wachtkamers van huisartsen en apotheken

• Veilige principes – samenwerking in de medicatieketen

Bij medicatie zijn veel mensen betrokken: de cliënt (en mantelzorger), arts, apotheker en ook een zorgmedewerker als de cliënt hulp nodig heeft bij medicatie. Dit animatiefilmpje (2 min) laat zien hoe betrokkenen in de medicatieketen kunnen samenwerken voor een veilig medicatieproces en dat je niet zonder samenwerking kunt.

• De bedoeling van de Veilige principes

Wat wordt nu precies bedoeld met de Veilige principes in de medicatieketen? De bedoeling is dat je het principe begrijpt, zodat je in elke situatie op een professionele manier kunt afwegen wat je het beste kunt doen. Dat is dus iets anders dan het standaard toepassen van regels 'omdat het nu eenmaal moet'. Dit animatiefilmpje (1,5 min) laat zien dat principes vragen om een afweging bij professionals in de medicatieketen: wat is nú veilig om te doen? En op basis waarvan maak je die afweging?

Informatiekaarten voor cliënten, 8 stuks (pdf)

Met informatie voor de cliënt over de eigen rol bij het medicatiebeheer.

www.zorgvoorbeter.nl/medicatieveiligheid/informatie-ouderen

Informatiekaart voor professionals: rol cliënt versterken (pdf)

Informatiekaart: medicijngesprek (pdf)

www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/medicatieveiligheid/veilige-principes-informatiekaart-algemeen.pdf

www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/medicatieveiligheid/veilige-principes-informatiekaart-medicijngesprek.pdf

Een hulpmiddel voor de professional voor het gesprek met de cliënt over zijn eigen rol, en voor het gesprek over de beoordeling van het eigen medicatiebeheer door de cliënt.